

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE ARTE
BUCUREȘTI

COSTUM DE PERFORMANCE – ARTĂ ÎN MIȘCARE
TEZĂ DE DOCTORAT ÎN ARTE VIZUALE

DOMENIUL DE DOCTORAT: ARTE VIZUALE

Doctorat profesional

Doctorand: Antoaneta Rodica Tică

Coordonator științific: prof. univ. dr. Rucsandra Unda Popp

2019

Cuprins

Introducere.....	7
1. Corpul costumat în relație cu mișcarea, spațiul și timpul.....	21
1.1. A doua piele.....	21
1.1.1. Nuditatea.....	22
1.1.2. Costumul și corpul.....	27
1.2. Mișcarea corpului ca formă de expresie artistică.....	30
1.2.1. Teorii ale mișcării.....	31
1.2.1.1. Teoria dansului geometric.....	31
1.2.1.2. Baletul romantic și baletul de acțiune.....	32
1.2.1.3. Apariția dansului modern.....	34
1.2.1.4. Dansurile futuriste.....	38
1.2.1.5. Michel Fokine.....	39
1.2.1.6. Teoria dansului expresionist.....	40
1.2.1.7. Mișcarea la Martha Graham.....	42
1.2.1.8. Teoria abstracționismului.....	44
1.2.2. Studiul mișcării în secvență fotografică.....	47
1.3. Timpul și spațiul în relație cu corpul costumat.....	51
2. Dincolo de limite.....	57
2.1. Avangarda secolului al XX-lea.....	57
2.1.1. Premisele modernismului.....	57
2.1.2. Baletele Rusești.....	60
2.1.3. Baletele Suedeze.....	62
2.2. Scena de performance, operă în continuă transformare.....	64

2.3. Metamorfoze - de la tutu la costumul conceptual.....	73
2.4. Balerinii.....	81
2.5. Fibrele elastice.....	91
2.6. Inovație și inventivitate	98
3. Transformarea costumului.....	104
3.1. Costumul, de la accesoriu la opera totală.....	104
3.2. Costumul conceptual.....	113
4. Moda și costumul de performance.....	118
4.1. Introducere.....	118
4.2. Primele colaborări – Lanvin, Chanel, Paquin, Delaunay, Goncharova.....	120
4.2.1. Coco Chanel.....	120
4.2.2. Jeanne Lanvin.....	124
4.2.3. Sonia Terk-Delaunay.....	127
4.2.4. Natalia Goncharova.....	129
4.3. Influența Baletelor Rusești asupra modei.....	131
4.4. Moda ca performace.....	137
4.5. Interferențe.....	145
4.6. NYCB Fashion Gala.....	151
5. Performance de costum în postmodernism. Proiecte personale.....	157
5.1. Costumul de performance în postmodernism.....	157
5.2. Suflete pereche – proiect personal. Alte proiecte.....	165
6. Noi direcții ale costumului de performance în secolul XXI.....	177
6.1. Costumul și tehnologia.....	177
6.2. Spectacole multimedia.....	182
6.3. Costumul digital.....	183
6.4. Proiecte interdisciplinare.....	188

7. Wearable Art.....	192
7.1. Caractere generale.....	192
7.2. World of Wearable Art New Zealand.....	196
7.3. Wearable Art Mandurah.....	200
7.4. Proiecte personale.....	201
7.4.1. White Death. Universal Sea – Pure or Plastic?!.....	201
7.4.2. Are You Thirsty?.....	210
7.4.3. Frozen Angel.....	221
7.4.4. Icy Willow.....	223
7.4.5. Concluzii.....	229
8. Prezențe românești pe scena de performance de costum.....	231
8.1. Performance-urile dada-iste.....	231
8.2. Lizica Codreanu și Brâncuși.....	236
8.3. Performance de costum în România contemporană.....	241
9. Costumul de performance în societatea actuală - proiect personal (interviuri).....	245
Concluzii.....	260
Anexă - Interviuri.....	264
Lista imaginilor cu surse.....	404
Bibliografie.....	420

Abstract

Această lucrare dorește să arate importanța crescândă a costumului ca obiect de artă în mișcare, pentru care corpul performerului este motor. Teza analizează teoriile mișcării propuse de artiștii care au activat în zona dansului și a vizualului, pe care le raportează apoi la domeniul costumului. Este cercetată conexiunea indisolubilă dintre corp, costum și mișcare, acestea raportându-se ca un tot la spațiul în care se desfășoară performance-ul. Scopul studiului este să exploreze printr-o cercetare critică legăturile veșmântului dintr-un performance cu celelalte arte: pictura, sculptura, moda, dansul etc. Teza urmărește parcursul costumului de la cel clasic la cel conceptual, subliniind importanța avangardei secolului XX, trecând prin toate curentele și perioadele artistice – cubism, futurism, expresionism etc., până în postmodernism, analizând în special noutățile fiecărui moment, cu accentul pus pe direcțiile actuale foarte variate. Studiul se axează pe costumul experimental care depășește granițele tradiționalului, dincolo de rolul clasic stabilit, aducând în plus o varietate de forme, structuri și texturi inovative. Datele au fost prelevate analizând atât texte, imagini și înregistrări video, prin observarea scenei actuale a artei performative, cât și prin intermediul interviurilor cu diverse personalități: artiști, coregrafi, dansatori, fotografi etc. Concluziile obținute în urma acestei lucrări poziționează costumul în strânsă legătură cu celelalte arte, remarcând în evoluția sa de la academism la postmodernism, în care predomină conceptualismul, puternice influențe atât din zona modei, cât și din cea digitală, dar și din trendurile legate de sustenabilitate. Se evidențiază creșterea importanței costumului, care s-a transformat din accesoriu într-un element determinant al spectacolului, în parte integrantă a operei totale, fiind la egalitate cu muzica, coregrafia etc. sau ajungând chiar personaj principal într-un performance de costum. Cercetarea teoretică este completată și de proiectele personale realizate în perioada studiilor doctorale, care se poziționează, prin modul de abordare, într-o zonă inovativă, oferind o viziune originală și o imagine complexă a costumului ca obiect de artă viu, în continuă transformare.

Cuvinte-cheie: artă purtabilă, artă în mișcare, artele acțiunii, conceptualism, corp, costum, dans, experiment artistic, *Gesamtkunstwerk*, inovație, interdisciplinaritate, mișcare, multidisciplinaritate, neconvențional, *performance*, *performance* de costum, *real time actions*, sincretism artistic, spațiu, spațiu neconvențional, timp, *time based actions*, *wearable art*.

COSTUM DE PERFORMANCE - ARTĂ ÎN MIȘCARE

Rezumat sinteză

Prezenta lucrare urmărește îndeaproape parcursul costumului pe o perioadă de aproximativ 150 de ani, mai exact de la sfârșitul secolului al XIX-lea până în prezent, în postmodernism, și dorește să arate ce poziție are acesta pe plan internațional. Ipoteza propusă se referă la creșterea interesului pentru veșmânt, atât din punct de vedere artistic, cât și social. Subiectul abordat s-a dezvoltat în urma suprapunerii a două zone artistice pe care le-am urmărit cu interes de mult timp, și anume veșmântul și dansul. În contextul acestei cercetări au fost relevate în special funcțiile de comunicare și cele estetice ale costumului. Asemenea pictorului, sculptorului sau altor artiști, creatorul de costume se folosește de obiectul creației sale pentru a transmite audienței propriile viziuni. Așadar, focalizarea se face pe costumul de performance văzut ca obiect de artă în mișcare, dus la exacerbare de dinamica mișcării performerului.

Interesul artiștilor pentru veșmânt a apărut la începutul Renașterii, odată cu apariția dansului de salon (rupt din dansurile populare) din care a evoluat mai târziu baletul. Artiștii care serveau la curțile princiare aveau îndatorirea de a crea spectacole în care veșmântul avea importanță majoră. Printre mari artiști care au creat costume și decoruri pentru asemenea evenimente se numără Leonardo da Vinci și Arcimboldo. La începutul secolului XVII, Daniel Rabel realiza pentru curtea regelui Ludovic al XIII-lea costume grotești cu trăsături deformatate, care l-au influențat pe unul dintre cei mai reprezentativi artiști pentru arta spectacolului din Renaștere, Inigo Jones. Arhitectul englez a creat numeroase costume între 1604 și 1640 pentru spectacolele mascate organizate la Curtea regelui James I și a consoartei sale, regina Anne.

Unul dintre cele mai celebre costume din istoria spectacolului rămâne însă acela al lui Apollo, creat de Henry de Gissey pentru regele Franței Ludovic al XIV-lea. *Ballet royal de la nuit* a fost prezentat pe 23 februarie 1653, când Ludovic avea doar paisprezece ani.

Așadar, interesul pentru manifestări artistice de mare amploare, în care se amestecau mai multe genuri (costumul, dansul, muzica, jongleria, decorurile, arta peisagistică etc.), a existat încă din Renaștere, dar se va petrece și în perioada prezentată în continuare. Astfel, în avangarda artistică a secolului XX pare că a avut loc doar o reinventare a fenomenelor de congruență artistică, de melanj al diferitelor domenii, de manifestări complexe care au servit ca o trambulină pentru evoluția ulterioară a evenimentelor interdisciplinare, în care costumul este din ce în ce mai important.

Metodologia de cercetare susține demersul personal în studiul aprofundat al subiectului. Pentru a testa ipotezele, au fost folosite numeroase metode:

- metoda bibliografică, prin analizarea a numeroase lucrări din domeniul costumului,

modei, dansului și artei;

- metoda observației, prin vizionarea de expoziții, performance-uri, spectacole, analiza de reproducere de imagine;

- metoda interviuării, prin care au fost intervievate treizecișidouă de persoane ce activează în domeniul costumului de performance, obținându-se astfel informații directe referitoare la subiect;

- experiența artistică personală, detaliată pe parcursul lucrării și care se încadrează la performance, experiment și inovație;

- experiența de lucru în domeniul costumului;

- experiența didactică din ultimii ani în cadrul departamentului Modă de la UNArte.

Lucrarea este structurată în nouă capitole. În cele ce urmează vor analiza pe scurt conținutul fiecăruia.

Capitolul 1 (Corpul costumat în relație cu mișcarea, spațiul și timpul) este împărțit în trei subcapitole care abordează raportul dintre costum și corpul în mișcare aflate în legătură indisolubilă cu spațiul și cu timpul.

Primul subcapitol, A doua piele, analizează relația costumului cu trupul uman ca mediu de comunicare dintre artist și privitor. În funcție de alegerea artistului creator, corpul performerului poate fi sau nu îmbrăcat, dar cu cât mai puțin înveșmântat, cu atât mai dificil de conturat este caracterul sau conceptul pe care îl întruchipează, ca și cum privitorul ar avea de construit un puzzle, dar i-ar fi puse la dispoziție mai puține piese.

În performance, nuditatea reprezintă un punct de vedere tranșant cu privire la costum. Acest lucru nu implică, totuși, excluderea lui din context. Chiar dacă nu există ca obiect material, costumul este perceput de subconștientul privitorului nu numai ca o omitere, ci și ca o posibilitate. Simpla observare a lipsei sale îi sporește sensul și îl îmbogățește cu noi valențe metafizice. În același timp, atunci când costumul lipsește, apropierea corpului de spațiu este maximă.

Nuditatea apare în mai multe momente ale istoriei dansului. Artiste celebre ca Isadora Duncan, Mata Hari sau Josephine Baker au rămas celebre pentru ținutele sumare pe care le purtau. Prin aceste costume ele își creau o imagine reprezentativă, dar erau și un mod de a-și susține și propaga ideile în legătură cu eliberarea corpului de încorsetare și emanciparea femeii și a omului în general.

În lucrările contemporane nuditatea are mai multe conotații: apropiere de public (în *Lay(ers)* - 2013, de Cristina Lilienfeld), eliberare a corpului (în *Parades and Changes* - 1965, de Anna Halprin ori în *Carbon Life* al lui Wayne McGregor) sau manifest împotriva perfecționii (în *Groosland* - 1989, de Maguy Marin).

Încă din Renaștere s-a remarcat faptul că prin costum se poate ieși în evidență. Pentru a-l pune în valoare și mai bine, dansul a fost mutat de la nivelul sălii de bal, sus, pe scenă. Perspectiva ascendentă nu numai că i-a făcut pe suverani să pară mai impunători,

dar a avut și un rol deosebit de important asupra costumului, întrucât acesta a devenit mult mai vizibil. De atunci, rolul său de comunicare a unor idei și concepte a crescut permanent, ridicând costumul de performance la același nivel de importanță cu corpul, uneori chiar depășindu-l.

Ca element principal implicat în acțiunea performance-ului, corpul este interconectat cu mișcarea, timpul și spațiul, printr-o legătură imuabilă. Importanța fiecărui element este la fel de mare ca a celorlalte și toate sunt de nelipsit. Omiterea unuia ar însemna anularea întregului ansamblu performativ, pentru că – nu-i așa? – nu ne putem închipui un corp performând fără un spațiu în care să se desfășoare sau un spațiu fără dansator, iar fără timp, totul ar fi încremenit. Lucrurile sunt discutabile în ceea ce privește prezența costumului întrucât acesta nu este nicidecum indispensabil, ci doar un mijloc de a îmbogăți limbajul actului artistic.

În relația cu corpul, costumul are intenția de a impresiona, iluziona sau de a-l pune pe gânduri pe privitor. Cu siguranță, coregraful american Alwin Nikolais a reușit să stimuleze și să-i pună pe gânduri pe spectatori cu punerile sale în scenă. Corpurile dansatorilor săi dispăreau în spatele măștilor și costumelor, de multe ori lăsând să se citească doar forme abstracte.

O negare a corpului găsim la dansatoarea americană Loïe Fuller. Efectele luminoase și valurile de material ale costumului său reușeau să-i ascundă trupul aproape total, dematerializându-l sub influența luminii. Corpul era doar o mașină. Asemenea lui Fuller, Philippe Guillotel vede în costum „*un obiect care va fi îmbrăcat de un dansator-mașină*”.

Cel de-al doilea capitol (Dincolo de limite) evaluează caracterul unic, inventivitatea și inovația care se regăsesc în creația costumului de performance.

Începând cu avangarda secolului XX, costumul a cunoscut o dezvoltare remarcabilă în concordanță cu evoluția artei și societății. Avangarda a însemnat un moment de înflorire pentru multe curente artistice: dadaismul, futurismul, cubismul. Acestea au făcut primul pas în relansarea costumului ca obiect spectacular. Trecând peste limitele impuse de academism, viziunea artiștilor și lipsa de reguli i-au permis costumului o dezvoltare explozivă.

Încă de la apariția lor, Baletetele Rusești au revoluționat scena artistică. Deși proveneau din toate curentele momentului, pe artiștii care colaborau cu Baletetele Rusești îi apropia modul în care priveau arta, ca pe o entitate. Uniunea diferitelor stiluri și genuri a dus la un fenomen inovator nemaîntâlnit, care s-a mai putut observa doar la Baletetele Suedeze. Fondate de Rolf de Maré în 1920, Baletetele Suedeze au căpătat renume internațional cu cele 24 de piese realizate în doar cinci ani în care a activat compania. Caracterul lor unic a fost dat nu numai de dansurile experimentale și de spectacolele totale, ci și de faptul că artiștilor li s-a dat libertatea să își depășească domeniul în care erau specializați și să intervină, după dorință, în alte meserii ale scenei.

Ulterior avangardei, fenomene de cotitură în istoria artei, cum ar fi arta abstractă sau cea conceptuală, au influențat tutuul, piesă-etalon a costumului de dans. Foarte puțin folosit în spectacolele începutului de secol, remarcăm cum tutuul a urmărit totuși linia de evoluție a artei. Forma, materialul și mesajul conținut sunt tot mai multe și mai neobișnuite, astfel că piesele postmoderniste ajung din ce în ce mai variate și greu de încadrat doar într-un anumit curent. Alături de tutu, balerini au fost și sunt adevărate instrumente ale artă, ca pensula pentru pictor, obiecte evocatoare ale romantismului, dar și ale durerii, obiect de cult pentru balerine, dar și de fetiș pentru admiratorii lor. Oricum i-am privi, nu ne putem închipui cum ar fi fost baletul și dansul fără această invenție.

Estetica, realizarea sau conceptul reprezintă aspecte pe care artiștii au căutat dintotdeauna să le ducă spre perfecțiune pentru a conferi costumului un aspect vizual cât mai înalt calitativ. Inovatori de excepție, artiștii depășesc de multe ori limitele normalului și duc către extreme creația lor, pentru a impresiona cât mai mult privitorul.

Capitolul 3 (Transformarea costumului) analizează rolul acestuia într-un performance, în raport cu celelalte elemente participante în evenimentul artistic și arată schimbarea dramatică petrecută de la sfârșitul secolului al XIX-lea până în postmodernism.

Principalul obiectiv al costumului romantic era acela de a fi cât mai decorativ, astfel că funcția sa estetică prima față de cea de comunicare. Rochiile albe ale balerinelor erau decorate după gustul artistelor, fără să se deosebească prea mult de la un spectacol la altul. Odată cu avangardele secolului XX, artiștii au împrospătat dansul prin modul particular în care au abordat costumele și scena. Ei au considerat scena un tablou adus la viață de mișcarea performerilor. Simbolistica, cromatică și formele costumelor au fost diversificate în funcție de personajul îmbrăcat, fapt ce a ridicat costumele la nivelul muzicii, coregrafiei și decorului. Acest lucru a însemnat recunoașterea sa ca parte integrantă din spectacol.

Evoluția sa a continuat, pentru că în postmodernism să capete noi valențe ce l-au plasat în centrul performance-ului. Costumele, mai mult decât să decoreze corpul, are acum puterea de a contura identitatea personajului și de a pune în evidență la maximum corpul performerului. În același timp, el are rolul de a caracteriza personajele și de a-i transmite privitorului diferite mesaje prin formă, culoare și materialitate (împărtășind același limbaj cu artele vizuale).

Costumul cu rol principal nu este un fenomen generalizat, ci există alături de costumele cu rol exclusiv decorativ și cu cele integrate într-un spectacol.

Aceste costume sunt de multe ori purtătoarele unor mesaje diverse, de la cele poetice la cele încărcate de revolta artiștilor. Remarcăm faptul că, în prezent, „*arta se implică în chestionarea și regândirea sistemelor existente. Credem că artiștii pot fi agenți ai schimbării de fapt, cu capacitatea de a afecta societatea în bine*”. Artiștii, prin modul lor inventiv de a reda o idee, dar și datorită gândirii lor critice, sunt considerați

„catalizatori ai schimbării”.

Putem spune că rolul artistului contemporan devenit creator de costume este acela de a aduce la viață propria viziune, prin conceperea unor imagini care să provoace reacții emoționale, dar să transmită și mesajele dorite.

Capitolul 4 (Moda și costumele de performance) urmărește colaborarea dintre modă, costum, dans și performance, subliniind faptul că aceste domenii se stimulează reciproc printr-un schimb de idei care aduc progrese. Olivier Saillard, directorul Muzeului Galliera, consideră aceste interferențe ca fiind o „*transfuzie de la un gen la altul*”.

Element esențial al unui performance, dinamica face veșmântul să trăiască, conferindu-i o expresivitate aparte. Acest fapt este deosebit de atractiv pentru tot mai mulți creatori de modă care explorează zone ale manifestărilor artistice neconvenționale.

Moda a cochetat cu performance-ul încă de la începutul secolului XX, dar abia în anii '90, s-a apropiat de limbajul artei și a început să ia parte la evenimente de tipul *happenings, installations, conceptual events*. De altfel, relația este reciprocă și proiectele comune sunt tot mai multe – prezentări de modă în care se dansează, spectacole de dans, teatru sau film cu costume create de designeri de modă, performance-uri realizate de creatori ce au migrat spre zona artei neconvenționale. Acest amestec al genurilor, asemănător cu cel petrecut în vremea avangardei, este un mod de abordare ingenios, care revigorează domeniile. În același timp, ajută mesajul să ajungă și să fie perceput mai ușor de privitor. Din păcate, după părerea lui Saillard, această interrelaționare se întâmplă prea rar.

Deschis la începutul secolului XX de Jeanne Lanvin, Coco Chanel, Natalia Goncharova și Sonia Delaunay, drumul îngemănat al modei și al dansului a început să fie bătătorit abia la începutul anilor '80. Până atunci au fost prea puține interferențe între dans și designul de modă, Yves Saint Laurent fiind probabil singurul designer ce a menținut contactul prin colaborarea la mai multe spectacole cu Roland Petit și soția sa, Zizi Jeanmaire, care era prim-balerină.

Corpul în mișcare este un leitmotiv pentru coregrafi și designeri, creând un teritoriu comun, în jurul căruia gravitează ideile artiștilor. Privindu-l din acest punct de vedere, coregraful Damien Jalet, cu care Hussein Chalayan a lucrat în 2015 la *Gravity Fatigue*, numea corpul „*unealtă principală*” a dansului și a modei.

Mulți artiști sunt de părere că cele două domenii au o mare afinitate. „*Merce și cu mine împărtășim o anumită apropiere față de creație: credem amândoi în șansă, în experiment și în risc. Universurile noastre, deși foarte diferite, sunt, până la urmă, foarte apropiate*”, declara creatoarea Rei Kawakubo în momentul colaborării sale cu Merce Cunningham, una dintre rarele întâlniri care au făcut din veșmânt motor util în cercetarea coregrafică.

Cu trecerea timpului, tot mai mulți designeri au fost invitați să creeze pentru dans, iar lista crește continuu. O colaborare deosebit de importantă pe scena actuală, tratată într-un subcapitol, este aceea a companiei NYCB cu creatori consacrați, deși unii dintre ei foarte tineri, pentru creațiile spectacolelor prezentate în premieră cu ocazia galelor bianuale. Colaborări există însă cu numeroase companii de dans internaționale. Ar fi imposibil să îi analizăm pe toți, dar amintim în treacăt câteva dintre numele cele mai reprezentative: Christian Lacroix, Hanae Mori, Karl Lagerfeld, Walter von Beirendonck, Valentino Garavani, Giorgio Armani, Pierre Balmain, Missoni, Romeo Gigli, Dries Van Noten, Vivien Westwood. Deși sunt foarte diferiți în ceea ce privește stilul, toți au apreciat provocarea pe care scena o oferă comparativ cu moda. În același timp, diferența stilistică dintre aceștia a dus la geneza unor creații costume de o varietate impresionantă, pline de fantezie și de originalitate.

Capitolul 5 (Performance de costum în postmodernism) cercetează zonele în care se regăsește costumele contemporane cu toate ramificațiile și direcțiile actuale: costumele conceptuale, *sustainable art* sau costumele cu mesaje sociale. În timpul performance-ului se creează o interdependență care favorizează transferurile reciproce: performerul se încarcă cu simbolismul costumei, iar costumele sunt aduse la viață de mișcarea performerului. Dependent de mișcarea performerului, costumele se contopește cu trupul pe care îl îmbracă, devenind o a doua sa piele.

Costumele special concepute pentru performance au devenit o categorie aparte de care tot mai mulți artiști, proveniți din diferite zone de creație, sunt interesați. Deși le putem întâlni sub diverse nume: *costume-sculptură* (în cazul artistei Sha Sha Higby), *soundsuits* (în cazul performerului Nick Cave), *obiecte-măști* (în cazul trupei Mummenschanz) sau chiar *sculptures* (în cazul designerului Ami Goodheart), ele sunt folosite în același mod și au aceeași funcție – aceea de a fi purtate și prezentate prin intermediul mișcărilor dansante, cu o anumită frecvență și un ritm.

Viziunea artistului contemporan, transpusă în veșmântul devenit el însuși ființă vie, aruncă o lumină nouă asupra societății actuale. Sunt abordate teme variate, care pot atinge subiecte delicate, cum ar fi problemele interrasiale, cele legate de gen sau de persoanele cu dizabilități, probleme ale mediului, privitoare la poluare sau la deteriorarea ambianței. Privitorul a fost atras și el în acest proces devenit interactiv și, treptat, a început să aibă un rol din ce în ce mai mare. Pentru public, cel mai important este să descopere costume încărcate de mesaje diverse pe care să le descifreze. Acest lucru demonstrează faptul că valoarea costumei s-a amplificat. El poate fi mai mult decât un înveliș frumos, decorativ, ajungând astăzi să fie înzestrat cu semnificații asemănătoare celor care se regăsesc în lucrările de artă postmodernă. Costumele și-a ocupat, astfel, un loc central binemeritat în arta conceptuală.

În a doua parte a capitolului sunt prezentate proiecte personale. *Suflete pereche* este o lucrare realizată în 2013 pentru un performance cu două personaje, tehnica folosită fiind cea a inserării de fire de plastic în materialul elastic. Astfel, unele zone ale corpului au fost deformat pentru a sugera aspectele negative ale fiecăruia, frământările, fricile. Sunt prezentate succinct și alte proiecte personale, lucrări originale la care am ajuns treptat, în urma unei cercetări pe care, așa cum am arătat, am început-o încă din primii ani de studiu.

Capitolul 6 (Noi direcții ale costumului de performance în secolul XXI) expune noile direcții care au apărut odată cu generalizarea utilizării internetului și a tehnologiei digitale.

În secolul XXI, cel al tehnologiei digitale, una dintre direcțiile creației de costume se îndreaptă vertiginos către zona cyberspațiului. Realitatea virtuală aduce noi perspective pentru performance-ul tradițional, întrucât oferă un tip de conținut cu o varietate fără sfârșit. Multe dintre costume nu mai sunt create strict manual. Pentru a ajunge la finalitatea materială, se apelează la folosirea programelor, la prelucrări digitale ale unor proiecte deja imaginate sau chiar create pe calculator. Există, de asemenea, o legătură strânsă a veșmintelor cu realitatea virtuală. Au apărut tot mai multe costume digitale realizate prin intermediul animației, care necesită tehnică de înaltă precizie, dar care presupun, în primul rând, o creativitate debordantă.

Specifice acestui început de secol sunt și spectacolele multimedia în care efectele digitale aduc noi valențe costumului, dar și cele interdisciplinare care se plasează la intersecția mai multor domenii – film, modă, dans, tehnologie etc.

Capitolul 7, Wearable Art, este împărțit în două subcapitole. Prima parte analizează o ramură a artelor vizuale care conferă veșmântului-obiect de artă o valoare de personaj principal și îl plasează, astfel, în centrul actului artistic. Costumul devine însuși scopul și motivația acestui tip de artă. Comparându-l cu pictura, sculptura sau cu artele decorative, domenii artistice cu o istorie de zeci de mii de ani, putem afirma că *wearable art* abia s-a născut, având încă o prospețime și o forță expresivă ce nu se regăsesc la celelalte domenii artistice.

Spectacolele de *wearable art* au apărut în ultimele două decenii ale secolului trecut, pentru ca la începutul celui de-al doilea mileniu să se dezvolte foarte mult. Nu este o întâmplare că *wearable art* se cristalizează în această perioadă. Revoluțiile sociale și politice, cele tehnologice și culturale au oferit o bază fertilă pentru exprimarea personală prin intermediul veșmântului, obiectul aflat cel mai aproape de corp.

Cel mai spectaculos eveniment al genului *wearable art* din întreaga lume are loc în Wellington, Noua Zeelandă, prima prezentare petrecându-se în 1987, în orașul Nelson. World of WearableArt Awards este o extravaganță vizuală care a propulsat enorm arta purtabilă în toate mediile culturale, cei mai entuziasmați fiind, desigur, artiștii înșiși. De asemenea, este prezentat un eveniment similar, dar la scară mai redusă, organizat în Mandurah, un oraș din vestul Australiei, cu scopul inițial de a-i susține pe designerii locali. De atunci, WAM a atras în fiecare an tot mai mulți artiști care doreau să depășească vizual și conceptual granițele hainei și ale costumului. Ei au fost încurajați să participe cu creații inovative în care moda extremă și arta vizuală să fie transformate în obiecte de artă purtate de un corp viu.

Încadrându-se în zona de *wearable art*, proiectele personale sunt detaliate în cea de-a doua parte a acestui capitol. Sunt prezentate mai multe lucrări realizate pe parcursul ultimilor anii (*Are You Thirsty?*, *White Death*, *Icy Willow*, *Frozen Angel*), evidențiind direcțiile inovative și aportul în domeniu. Acest lucru permite o privire de ansamblu și asupra evoluției personale. Se fac referiri precise la evenimentele artistice prestigioase în care au fost implicate lucrările, evidențiindu-se legătura cu subiectul tezei.

Capitolul 8 (Prezențe românești pe scena de performance de costum) analizează contribuțiile românești pe scena de performance. România a avut reprezentanți importanți în perioada avangardei secolului XX, de la cofondatorul dadaismului Marcel Janco, cel ce crea măști și costume pentru toți participanții la performance-urile improvizate la Cabaretul Voltaire din Zürich, la Lizica Codreanu, care a colaborat nu numai cu Brâncuși, ci și cu futuriștii și cu Sonia Delaunay, până la perioada actuală, în care această manifestare artistică se manifestă mult prea timid.

Chiar dacă în România întâlnim deja performanțe de tot felul, zona *performing*-ului de costum este mai puțin experimentată de artiștii noștri, interesați în mod evident de trupul uman, dar nu neapărat și de costum. Astăzi, tinerii creatori de modă par cei mai pregătiți pentru astfel de performanțe, pe care le exersează din timpul facultății.

Ultimul capitol (Costumul de performance în societatea actual) face o analiză a costumului în prezent în urma unor interviuri realizate cu persoane ce activează în domeniu: performeri, artiști, coregrafi, designeri de costum, regizori, fotografi, educatori. Scopul interviurilor este de a cunoaște părerea celor implicați în lucrul cu costumul de performance și de a încerca să preconizăm o direcție viitoare. Acest demers aduce un plus

de informație în problematica centrală a cercetării, datele fiind foarte actuale și obținute de la persoane care au legătură directă cu subiectul lucrării de față.

Observăm că răspunsurile sunt destul de unitare și, prin conținutul lor, ajută în atingerea obiectivelor tezei, întrucât validează ipotezele formulate inițial, și anume faptul că atât artiștii, cât și publicul sunt din ce în ce mai atrași de zona costumului, indiferent că este vorba de costum de performance sau de wearable art, ceea ce confirmă o amplificare a valorii sale, dar și o creștere a importanței sale pe scena artei contemporane.

Putem concluziona că artiștii-creatori de costume au rol de educatori prin obiectul artei lor, dar și prin capacitățile intelectuale pe care trebuie să le acumuleze de-a lungul carierei lor pentru a le transmite mai departe. De asemenea, creatorii de costume au rol de cercetători, inovatori și deschizători de drumuri.

Concluziile subliniază faptul că această categorie artistică este foarte complexă. Odată cu trecerea în secolul XXI, costumul de performance a căpătat noi valențe, urmând o curbă ascendentă, cu un impact din ce în ce mai mare asupra omului, culturii și societății, întrucât valorii sale estetice și de divertisment i se adaugă și conținutul conceptual prin care sunt aduse la lumină probleme ale societății contemporane.

Performance-ul de costum este o artă vie, prin care artistul își exprimă opiniile, iar o continuare a cercetării sale este absolut necesară.

Un viitor al costumului de performance este imposibil de prezis, întrucât procesul creativ al artistului a fost întotdeauna imprevizibil. Acest aspect ar trebui să nu se schimbe niciodată. Artistul trebuie să continue să experimenteze, să inoveze și să creeze lucrări impresionante și provocatoare, care să trezească emoție.

Bibliografie

Cărți:

- Arnold, Naomi. *World of WearableArt. 30 designers tell their story*. Valetta: Potton & Burton and The World of WearableArt, 2015.
- Au, Susan. *Ballet and Modern Dance*. Ediția a treia. London: Thames & Hudson, 2012.
- Baer, Nancy Van Norman. *Theatre in revolution: russian avant-garde stage design 1913-1935*. London: Thames & Hudson, 1991.
- Barbieri, Donatella, *Costume in Performance Materiality, Culture and the Body*. London & New York: Bloomsbury Academic, 2017.
- Beaumont, Cyril W. *Ballet Design - Past & Present*. London/New York: The Stodio, 1946.
- Bell, Robert. *Ballets Russes, the art of costume*. Canberra, NGA Publishing, 2010.
- Bellow, Juliet. *Modernism on Stage: The Ballets Russes and the Parisian Avant-Garde*. Surrey: Ashgate Publishing, 2013.
- Berggruen, Olivier și Max Hollein. *Picasso und das Theater/Picasso and the Theater*. Ostfildern: Hatje Cantz Verlag, 2006.
- Berghaus, Günter. *Theatre, Performance, and the Historical Avant-garde*. New York: Palsgrave Macmillan, 2005.
- Biro, Mathew. *The Dada Cyborg: Visions of the New Human in Weimar Berlin*. Minneapolis/London: University of Minnesota Press, 2009.
- Blume, Torsten și Burghard Duhm. *Bauhaus. Bühne. Dessau: Szenenwechsel (Bauhaus. Theatre. Dessau: Change of Scene)*. Berlin: Jovis Verlag, 2008.
- Blau, Herbert. *Nothing in Itself. Complexions of Fashion*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 1999.
- Boisseau, Rosita și Christian Gattinoni. *Danse et art contemporain*. Paris: Nouvelles Éditions Scala, 2011.
- Brand, Jan, José Teunissen și Catelijne de Muijnck. *Fashion and Imagination - About Clothes as Art*. Arnhem: ArtEZ Press, 2009.
- Bremser, Martha (ed.). *Fifty Contemporary Choreographers*. London: Routledge, 1999.
- Breward, Christopher și Caroline Evans (ed.). *Fashion and Modernity*. Oxford - New York: Berg, 2005.
- Brown, Jean Morrison, Naomi Mindlin și Charles H. Woodford. *The vision of modern dance. In the words of its creator*. Ediția a doua. London: Dance Books, 1998.
- Carlson, Marvin. *Performance: A Critical Introduction*. London and New York: Routledge, 2004 (2nd ed.), 1st ed. 1996.
- Carter, Ron și alții. *Arte e spettacolo*. Milano: A. Vallardi, 1983.
- Celant, Germano. *Merce Cunningham*. Milano: Editioni Charta, 2000.
- Clarke, Louise (ed.). *The Measure*. London: London College of Fashion, 2007.
- Clemént, Roland. *Cirque du Soleil - 25 Years of Costumes*. Montréal: Cirque du Soleil, 2009.
- Codrescu, Andrei. *Ghid Dada pentru postumani*. București: Editura Curtea Veche, 2009.
- Cohen, Selma Jeanne. *Dance as a Theatre Art: Source Readings in Dance History from 1581 to the Present*. Ediția a doua. Dance Horizons Book, 1992.
- Corbin, Alain, Jean-Jacque Courtine, Georges Vigarello (coord.). *Istoria corpurilor (3 Vol.)*.

București: Grupul Editorial Art, 2008-2009.

Craig, Jennifer. *The face of fashion. Cultural studies in fashion*. Ediția a treia. London - New York: Routledge, 1998.

Crispolti, Enrico. *Il futurismo e la moda. Balla e gli altri*. Venezia: Marsilio Editori, 1986.

Cunningham, Patricia A. *Reforming Women's Fashion - Politics, Health and Art*. Kent, Ohio: The Kent State University Press, 2003.

Davis, Mary E. *Ballet Russe Style. Diaghilev's Dancers and Paris Fashion*. Ediția a doua. London: Reaktion Books, 2011.

Classic Chic: Music, Fashion and Modernism. Berkeley - Los Angeles - London: University of California Press, 2006.

De Marly, Diana. *Costume on the stage 1600-1940*. Totowa, New Jersey: Barnes & Noble Books, 1982.

Deschodt, Anne-Marie. *Mariano Fortuny*. Paris: Edition du Regard, 2000.

Di Biase, Grazia. *L'Haute Couture a teatro. Breve storia del costume di scena dal XVII al XX secolo*. Foggia: Edizioni Il Castello, 2010.

Diman, Paz. *The Poetry of Fashion Design, a Celebration of the World's most Interesting Fashion Designers*. Beverly, MA: Rockport Publishers, 2011.

Droste, Magdalena. *Bauhaus 1919 - 1933*. Köln: Tachen, 2011.

Entwistle, Joanne și Elizabeth Wilson. *Body Dressing*. Oxford - New York: Berg, 2001.

Fauque, Claude. *Costumes de scène. À travers les collections de CNCS*. Paris: Éditions de La Martinière, 2011.

Folliot, Valérie. *Costume de danse ou la Chair représentée*. Basse-Normandie: La recherche en danse, 1997.

Forgács, Éva. *The Bauhaus Idea and Bauhaus Politics*. Budapest: Central European University Press, 1995.

French, Greg. *Otherworldly. Avant-Garde Fashion and Style*. Berlin: Gestalten, 2016.

Gan, Stephen. *Visionaire's Fashion 2000. Designers at the Turn of the Millennium*. New York: Universe Publishing, 1997.

Garavaglia, Luca Federico. *Il futurismo e la moda*. Milano: Excelsior 1881, 2009.

Geczy, Adam. *Fashion orientalist: dress, textiles and culture from the 17th to the 21st century*. London - New York: Bloomsbury Publishing, 2013.

Geczy, Adam și Vicki Karaminas (ed.). *Fashion and Art*. Oxford - New York: Berg, 2012.

Ginot, Isabelle și Marcelle Michel. *Dansul în secolul XX*. București: Editura ART, 2011.

Gitelman, Claudia și Randy Martin (ed.). *The returns of Alwin Nikolais: bodies, boundaries and the dance canon*. Middletown, Connecticut: Wesleyan University Press, 2007.

Gnoli, Sofia. *Moda e teatro*. Roma: Meltemi, 2008.

Goldberg, RoseLee. *Performance art, from futurism to the present*. Ediția a treia. London: Thames & Hudson, 2011.

Gómez, Aurora Herrera. *Body Stages: The Metamorphosis of Loïe Fuller*. Milano: Skira, 2014.

Greer, Fergus. *Leigh Bowery Looks*. [S.l.]: Thames & Hudson, [s.a.].

Häger, Bengt. *Ballets suédois*. London: Thames & Hudson, 1990.

Hartnoll, Phyllis și Enoch Brater (revised and extended by). *The theatre: a concise history*. Ediția a patra. London: Thames & Hudson, 2012.

He, Jianping. *Master of Design: Eiko Ishioka*. Singapore: Page One Publishing Privat, 2006.

Hill, Coleen. *Fairy Tale Fashion*. New Haven: Yale University Press, 2016.

Hollander, Ann. *Seeing through clothes*. New York: Penguin Books, 1988.

Isgrò, Giovanni. *Fortuny e il teatro*. [S.l.]: Edizioni Novecento, 1986.

Johnson, William S, Mark Rice și Carla Williams. *A History of Photography From 1839 to the present. The George Eastman House Collection*. Köln: Taschen, 2010,

Kahane, Martine. *Bêtes de scène*. [S.l.]: Les Éditions du Mécène, 2006.

Kandinsky, Wassily. *Lo spiritual nell'arte*. Milano: SE, 1989.

Opéra: côté costume. Paris: Editions Plume, 1995.

Au fil des fleurs. Scènes de jardins. Moulins: Bleu Autour, [s.a.].

Kirby, Michael. *Futurist performance*. Victoria Nes Kirby, trad. Ediția a doua. New York: PAJ Publications, 1986.

Koda, Harold. *Extreme beauty: the body transformed*. Ediția a șasea. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2012.

Lapșina Natalia. *Mir Iskusstva*. București: Editura Meridiane, 1980.

Laver, James. *Costume and fashion: a concise history*. Ediția a cincea. London: Thames & Hudson, 2012.

Leakey, Richard. *Originea omului*. București: Humanitas, 1995.

Lizica Codreanu: o dansatoare româncă în avangarda pariziană. București: Editura Vellant, 2012.

Leventon, Melissa. *Artwear. Fashion and Anti-fashion*. Ediția a doua. London: Thames & Hudson, 2008.

Lifar, Serge. *Serge Diaghilev. His Life, His Work, His Legend*. London: Putnam, 1940.

Lista, Giovanni. *Lo spettacolo futurista*. Firenze: Cantini Editore.

Lo Sciuto, Paola. *La Forma è l'Essenza. Storia del Costume per lo Spettacolo. Cinema, Teatro, Danza: L'arte del costume e il mestiere del costumista*. Roma: PS Edizioni, 2016.

Mackrell, Alice. *Art and fashion.: the impact of art on fashion and fashion on art*. London: B T Batsford, 2005.

Marinetti, Filippo Tommaso. *Manifestele futurismului*. București: Editura ART, 2009.

Martin, Richard și Harold Koda. *Orientalism: Visions of the East in Western Dress*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 1995.

Matheopoulos, Helena. *Fashion designers at the opera*. London: Thames & Hudson, 2011.

Mazo, Joseph H. *Prime Movers. The makers of modern dance in America*. Ediția a doua. Hightstown, New Jersey: Princeton Book Company Publishers, 2000.

McCarty, Kevin F. și alții. *The Performing Arts in a New Era*. Santa Monica/Arlington/Pittsburg: RAND, 2001.

McDowell, Colin. *Jean Paul Gaultier*. London: Cassel & Co. 2000.

Meltzer, Annabelle. *Dada and Surrealist Performance*. Baltimore / London: The Johns Hopkins University Press, 1994.

- Merceron, Dean L. *Lanvin*. New York: Rizzoli, 2007.
- Mitchell, Louise. *The cutting edge: fashion from Japan*. Ediția a treia. Sydney: Powerhouse Publishing, 2009.
- Miyake, Issey. *Pleats Please*. Köln: Tachen, 2012.
- Mohri, Tomio. *Costume-installation*. Rikuyosha Publishing, 1990.
- Monks, Aoife. *The actor in costume*. New York: Palgrave Macmillan, 2010.
- Morano, Elizabeth. *Sonia Delaunay, art into fashion*. Ediția a doua. New York: Geaorge Brazier, 1994.
- Morera, Daniela (ed.). *Stephen Burrous: When fashion danced*. New York: Skira Rizzoli Publications, 2013.
- Müller, Florence. *art & fashion*. London: Thames & Hudson, 2000.
- Mulvey, Kate și Melissa Richards. *A century of fashion: the changing image of women 1890s - 1990s*. London, Bounty Books, 2007.
- Näslund, Erik. *Rolf de Maré: Art Collector, Ballet Director, Museum Creator*. Alton, Hampshire: Dance Books, 2009.
- Noisette, Philippe. *Couturiers de la danse*. Paris: Éditions de La Martinière, 2003.
- O'Connor, Naomi. *WearableArt: design for the body*. Nelson, New Zealand: Craig Potton Publishing, 1996.
- O'Reilly, Sally. *The body in contemporary art*. London: Thames & Hudson, 2009.
- Oenslager, Donald. *Stage Design: Four Centuries of Scenic Invention*. New York: The Viking Press, 1975.
- Pedroni, Francesca. *Alwin Nikolais*. Palermo: L'Epos, 2000.
- Poiret, Paul. *King of Fashion. The Autobiography of Paul Poiret*. London: V&A Publishing, 2009.
- Popp, Unda. *Performingul de costum*. București: Editura Universitară, 2004.
- Poudru, Florence. *Un siècle de danse à Lyon*. Lyon: Éditions Stéphane Bachès, 2008.
- Rakitina, Jelena. *Arte e moda negli anni venti. Bozzetti del teatro russo*. Milano: Novve edizioni Gabriele Mazzotta, 1990.
- Reade, Brian. *Ballet Designs and Illustrations 1581-1940*. London: Her Majesty's Stationery Office, 1967.
- Remus, Ruth. *Dada's women*. New Haven & London: Yale University Press, 2009.
- Rousier, Claire și alții. *Oscar Schlemmer. L'homme et la figure d'art*. [S.l.]: Centre national de la danse, 2001.
- Royce, Anya Peterson. *Anthropology of the Performing Arts*. Plymouth: AltaMira Press, 2004.
- Sandqvist, Tom. *Dada est, Români de la Cabaret Voltaire*. București: Editura Institutului Cultural Român, 2010.
- Schick, Karin, Oliver Kornhoff și Astrid von Asten (ed.). *Movement and balance. Sophie Taeuber Arp, 1889 - 1943*. Bielefeld: Kerber Verlag, 2009.
- Schlemmer, Oscar, Laszlo Moholy-Nagy și Farkas Molnár. *The Theater of the Bauhaus*. Ediția a doua. Middletown, Connecticut: Wesleyan University Press, 1979.
- Schouvaloff, Alexander. *The Theatre Museum. Victoria and Albert Museum*. London: Scala Books, 1987.
- Theatre on paper*. London: Sotheby's Publications, 1990.
- Sell, Mark. *Avant-Garde and the Limits of Criticism*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2008.
- Smith, Mitchell Oakley și Alison Kubler. *Art/Fashion in the 21st Century*. London: Thames &

- Hudson., 2013.
- Spangenberg, Kristin L. *The golden age of costume and set design for Ballet Russe de Monte Carlo 1938 to 1944*. Manchester, Vermont: Hudson Hills Press, 2002.
- Spier, Steven. *William Forsythe and the Practice of Choreography: It Starts From Any Point*. London/New York: Routledge, 2011.
- Steele, Valerie (ed.). *Dance & Fashion*. New Haven & London: Yale University Press, 2013.
- Stern, Radu. *Against fashion: clothing as art, 1850-1930*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2004.
- Tabulerai, Giorgio (ed.), *La danza, il canto, l'abito. Costumi del teatro alla Scala 1947-1982*. Milano: Silvana Editoriale, 1982.
- Thomas, Nicholas. *Body Art*. London: Thames & Hudson, 2014.
- Toepfer, Karl Eric. *Empire of Ecstasy: Nudity and Movement in German Body Culture, 1910-1935*. Berkeley: University of California Press, 1997.
- Tracy, Robert. *Spaces of the mind. Isamu Noguchi's Dance Design*. New York: Proscenium Publishers, 2000.
- Trimingham, Melissa. *The theatre of the Bauhaus. The Modern and Postmodern Stage of Oskar Schlemmer*. New York and Abingdon, UK: Routledge, 2011.
- Troy, Nancy J. *Couture Culture: A Study in Modern Art and Fashion*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2003.
- Uhlírova, Marketa. *Birds of Paradise: Costume as Cinematic Spectacle*. London: Koenig Books, 2013.
- Verdier, Anne, Olivier Goetz, Didier Doumergue. *Art et usages du costume de scène*. Vijn: Éditions Lampsaque, 2007.
- Vincent, Susan J. *The Anatomy of Fashion: Dressing the Body from the Renaissance to Today*. Oxford - New York: Berg, 2009.
- Von Maur, Karin. *Oscar Schlemmer*. London: Thames and Hudson, 1972.
- Watt, Judith. *Alexander McQueen, The Life and the Legacy*. New York: Harper Design, 2012.
- WearableArt*. [S.l.]: Craig Potton Publishing and the Word of WearableArt Limited, 2013.
- Whitford, Frank. *Bauhaus*. Ediția a doua. London: Thames & Hudson, 2000.
- Wickham, Glynne. *A History of the Theater*. Ediția a doua. London: Phaidon Press, 1992.
- Wilcox, Claire (ed.). *Radical Fashion*. London: V&A Publications, 2001.
- Wilson, Edwin. *The Theatre Experience*. New York: McGraw-Hill Book Company, 1988.
- Williams, Peter. *Masterpieces of Ballet Design*. Oxford: Phaidon Press, 1981.

Catalogoage de expoziție:

- Addressing the Century: 100 Years of Art & Fashion*. London: Hayward Gallery Publishing, 1998.
- ARRRRGH! Monstres du monde*. Programme d'exposition. Paris: Pyramyde SAS, 2013.
- Art&Fashion: Between Skin and Clothing*. New York: Kerber Verlag, 2011.
- Automi, marionette e ballerine nel Teatro d'avanguardia*. Milano: Skira, 2000.
- Aware: Art Fashion Identity*. Bologna: Damiani, 2010.
- Body Stages. The Metamorphosis of Loïe Fuller*. Milano: Skira, 2014.
- Costumi ad Arte. Fonti iconografiche dell'abito teatrale moderno*. Livorno: Sillabe, 1995.
- Critical Costume 2015*. Helsinki: Aalto University Publications, 2015.
- Dancer sa vie, art et dance de 1900 à nos jours*. Paris: Éditions de Centre Pompidou, 2011.
- Deuxième peau, habiller la dance*. Le Méjan, Actes Sud, 2005.

Doppelgänger: the image of the human being. Berlin: Gestalten, 2011.

Il teatro alla moda. Costume di scena. Grandi stilisti. Torino/Londra/Venezia/New York: Allemandi, 2010.

Il teatro degli artisti, da Picasso a Calder, da De Chirico a Guttuso: scene, bozzetti e costumi dal Teatro dell'Opera di Roma. Massimiliano Capella, ed. Milano: Silvana Editoriale, 2007.

Jean Paul Gaultier/Régine Chopinot - Le défilé. Paris: Les Arts Décoratifs, 2007.

L'Opéra Comique et ses trésors. Lyon: Fage éditions, 2015.

La danza delle avanguardie. Dipinti, scene e costumi, da Degas a Picasso, da Matisse a Keith Haring. Milano: Skira, 2005.

La Scala e l'Oriente 1778-2004. Milano: Electa, 2004.

Le cinéma au rendez-vous des arts. France, années 20 et 30. Paris: Bibliothèque national de France, 1995.

Les insolites: formes et matières des costumes de scène. [S.l.]: Gourcuff Gradenigo, 2011.

Looking at Fashion - Biennale di Firenze. Milano: Skira Editore, 1996.

NOT A TOY. Fashioning Radical Characters. Berlin: Pictoplasma, 2011.

Off the wall. The World of WearableArt. [S.l.]: Craig Potton Publishing and the World of WearableArt, 2011.

Paris Modern: The Swedish Ballet 1920-1925. San Francisco: Fine Arts Museums, 1995.

Sipario / Staged Art. Balla, De Chirico, Savinio, Picasso, Paolini, Cucchi. Milano: Charta, 1997.

The future of fashion is now. Rotterdam: Museum Boijmans Van Beuningen, 2014.

The total artwork in expressionism: Art, Film, Literature, Theater, Dance and Architecture, 1905-25. Ostfildern: Hatje Cantz Verlag, 2011.

The Universal Sea – Pure or Plastic!?. The Art and Innovation Guide Against The Plastic Epidemic. Berlin: Foundation for Entrepreneurship and The Institute for Art and Innovation e.V., 2019.

Titian Metamorphosis: Art, Music, Dance: A collaboration between The Royal Ballet and the National Gallery. London: Art Books, 2013.

tutu: designing for dance. Melbourne: Council of Trustees of National Gallery of Victoria, 2004.

Utopian bodies - Fashion Looks Forward. Stockholm: Liljievalchs, 2015.

Reviste:

A Magazine #13 curated by Iris Van Herpen. Antwerp: A Publisher for Flanders Fashion Institute, 2014.

Bauhaus Magazine No 8. *Movement*. Leipzig: Spector Books, 2016.

Connaissance des arts nr. 608. *Plein feu sur les collections du Centre national du costume de scène*. Paris: SPFA - Connaissance des arts, 2014.

Costinaş, Cosmin. *Dansul contemporan în România*. Discuție cu Ion Dumitrescu, Mihai Mihalcea, Manuel Pelmuş, p. 135-141. IDEA #21. Cluj: IDEA Design & Print și Fundația IDEA, 2005.

De Boer, Janet. *The Wonder of Wearable Art*. OZ Arts. Issue 10 Summer 2017.

Kaganovitch, Evelina. *WOW. The World of Wearable Art*. Textile Fibre Forum #121. Ashburton, Victoria, Australia: ArtWear Publications, 2015.

Lepecky, André. *Piele, corp și prezență în coregrafia contemporană*, p. 109-119. IDEA #21. Cluj: IDEA Design & Print și Fundația IDEA, 2005.

Random Dance. Nemesis. NewArch*07. Innovation, from experimentation to realization. London: Papadakis Publisher, [s.a.]. p. 114.

Stagione teatrale 2015 - 16, Teatro Verdi. Firenze: [s.n.], 2015.

Thoms, Barb. *Wearable Art, Common Threads Competition 2015*. Textile Fibre Forum #119. Ashburton, Victoria: ArtWear Publications, 2015, pp. 36-39.

Wisner, Heather. *A Glamorous Life*. 29.02.2016 în Dance Magazine. <http://dancemagazine.com/inside-dm/the-glamorous-life/>. 29.04.2016.

Surse video:

Carlson, Carolyn. *Double Vision*. <http://theatre-chaillet.fr/danse/double-vision> [ultima accesare 7 octombrie 2018].

Creation in motion. Five years of Choreography + Couture. <https://www.nycballet.com/Videos/Fall-Gala/Creation-in-Motion-Five-Years-of-Choreography-Cout.aspx> [ultima accesare 29 noiembrie 2018].

Dalzell, Jenny. *New York City Ballet Dancers Hit the Runway*. <http://www.dancespirit.com/news/new-york-city-ballet-dancers-hit-the-runway/> [ultima accesare: 20 octombrie 2018].

Diaghilev and the Ballets Russes. National Gallery of Art. <https://www.youtube.com/watch?v=lmsR8eR2-MI> [ultima accesare: 25 septembrie 2018].

Gremmler, Tobias. <https://vimeo.com/173139879> [ultima accesare: 4 iulie 2019].

Oiticica, Hélio. <http://www.tate.org.uk/context-comment/video/performance-parangoles> [ultima accesare: 7 martie 2019].

Ottmann, Kenn. <http://www.kenottmann.com> [ultima accesare: 10 august 2019].

Schlemmer, Oscar. *Das Triadische Ballet*. <https://www.youtube.com/watch?v=87jErmpIUpA> [ultima accesare: 7 martie 2013].

Surse internet:

Aze Ong. <https://azeong.com> [ultima accesare: 8 august 2019].

Bauhaus. <http://www.bauhaus-dessau.de/en/index.html> [ultima accesare: 29 iunie 2019].

Bugg, Jessica. <http://www.jessicabuggdesign.com> [ultima accesare: 27 iulie 2019].

Burns, Janice Bree. *Tutu, or not tutu? That's no question*. 15 septembrie 2012. The Sydney Morning Herald. <https://www.smh.com.au/lifestyle/fashion/tutu-or-not-tutu-thats-no-question-20120914-25wsn.html> [ultima accesare: 12 iunie 2018].

Chrisman-Campbell, Kimberly. *Confessions of a Costume Curator*. <https://www.theatlantic.com/entertainment/archive/2017/08/confessions-of-a-costume-curator/536961/> [ultima accesare: 7 aprilie 2018].

Couturiers et chorégraphes. <https://www.vogue.fr/culture/en-vogue/diaporama/couturiers-et-chorgraphes/8206> [ultima accesare: 30 iulie 2019].

Dickinson, Nerida. *2017 Showcase Review*. <https://wearableartmandurah.com/showcase/> [ultima accesare: 19 iulie 2019].

Foyer, Maggie. *A Swan Lake, Alexander Ekman Creating the Impossible!* 20 aprilie 2014.

<http://www.dansportalen.se/111/-fler-artiklar/nyhetsarkiv/2014-04-20-a-swan-lake---alexander-ekman-creating-the-impossible.html> [ultima accesare: 5 iunie 2019].

Macauley, Alastair. *Nakedness in Dance, Taken to Extremes* - The New York Times. 16 august 2012. <https://www.nytimes.com/2012/08/19/arts/dance/nakedness-in-dance-taken-to-extremes.html> [ultima accesare: 20 august 2018].

Michalek, David. *Slow Motion*. http://www.slowdancingfilms.com/about_en.php [ultima accesare: 24 iulie 2019].

Natalia Goncharova's Work for the Stage, Fashion and Interior Design. <http://www.sothebys.com/en/news-video/blogs/all-blogs/notes-from-underground/2015/10/natalia-goncharova-stage-fashion-interior-design.html> [ultima accesare: 3 iunie 2018].

Schmitt, Vanessa. Thirst for art revolution, Mandurah Coastal Times, 4 mai 2018. <https://www.communitynews.com.au/mandurah-coastal-times/news/are-you-thirsty-mandurah-wearable-art-design-showcased-at-mariners-cove-wetlands/> [ultima accesare: 6 mai 2019].

Scot, Kate. Industrial Revolution. 16 iunie 2009. <https://australianballet.com.au/behind-ballet/industrial-revolution> [ultima accesare: 12 iunie 2019].

Thönnissen, Karin, Artists Design Clothes: Body Art? în *The Narrative Power of Clothes: Proceedings of the ICOM Costume Committee annual meeting, London, 25 - 29 June 2017*, ed. Johannes Pietsch – http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/costume/pdf/ICOM_Costume_London_2017_Proceedings_-_Thoennissen.pdf [ultima accesare: 7 aprilie 2018].

Tomasovic, Dick. *Quelques mouvements pour une histoire culturelle de la danse*. August 2013. Culture, le magazine culturel en ligne de l'Université de Liège. <http://culture.ulg.ac.be> 14.01.2014 [ultima accesare: 14 aprilie 2018].

Universal Sea – Pure or Plastic? <http://universal-sea.org/> [ultima accesare: 18 iulie 2019].

World of WearableArt. <https://www.worldofwearableart.com/> [ultima accesare: 1 august 2019].

<http://www.anothermag.com/fashion-beauty/7275/about-movement> [ultima accesare: 14 august 2019].

<http://www.dancespirit.com/how-to/ballet/ballet-goes-couture/> [ultima accesare: 9 decembrie 2018].

<http://fashion.hellomagazine.com/fashion-news/20121115918/alice-temperley-new-collection/> [ultima accesare: 13 aprilie 2019].

<http://mds.isseymiyake.com/im/en/work/> [ultima accesare: 4 februarie 2019].

<http://www.sadlerswells.com> [ultima accesare: 17 august 2019].

<https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/helio-oiticica-body-colour/helio-oiticica-exhibition-guide/helio-7> [ultima accesare: 18 august 2019].

Okwodu, Janelle. *The Ballet Is Always in Fashion: The 10 Best Designer Collaborations*. Vogue.com. 3 noiembrie 2015. <http://www.vogue.com/13367729/ballet-designer-collaborations-through-the-ages/> [ultima accesare: 23 februarie 2017].

<http://www.temperleylondon.com/content/artists-temperley-london-store-alice-mary-lynch> [ultima accesare: 12 aprilie 2019].

Zeitguised. Void Season 2016. <http://www.zeitguised.com/void#void1-1> [ultima accesare: 19 aprilie 2019].